

KRIEVIŠKI RUNĀJOŠO VIDUSSKOLĒNU VĒRTĪBU KONFLIKTU SALĪDZINĀJUMS BALTIJAS VALSTĪS

Comparison of Russian-speaking Secondary School Students' Value Conflicts in the Baltic States

Sandra Mihailova

Rīga Stradiņš University, Latvia

Viktorija Perepjolkina

Rīga Stradiņš University, Latvia

Abstract. *In this research differences between discrepancies in evaluations of value importance and reachability of Russian-speaking high school students from Estonia, Lithuania and Latvia were examined. The study sample included 30 high school students from Latvia, 30 from Estonia and 30 from Lithuania aged 16 to 18. All students completed value-rating survey developed by Fantalova (Fantalova, 2011) and demographic questionnaire. Results have shown that the key values in all the Baltic countries are similar: health, love, happy family and friends. There is basically no statistically significant difference between value importance, value reachability, and value conflicts. Statically significant differences between Latvian and Lithuanian pupils are in the following values: beauty of nature and art, but there are statistically significant differences between Latvian and Estonian pupils in the following values: materially secured life, interesting work. It was found that in these three samples value conflicts don't creates enough tension to motivate action. It can thus be assumed that the migration of school graduates possibly is not linked to the inability to realize the values that are important to them in their country. As the tension between values grows, the reasons why young people emigrate from one of the Baltic countries may be different.*

Keywords: *high school students, values, Baltic States, internal conflict, internal vacuum, neutral zone.*

Ievads

Introduction

Pēc 2008. gada ekonomiskās krīzes bija vērojama liela Baltijas valstu iedzīvotāju emigrācija uz ārzemēm. Taču neskatoties uz krīzes beigām, migrācija turpinās. Galvenokārt tā skar tieši jauniešus, kas ir vērtīgs resurss jebkuras valsts attīstībai, un tāpēc neviena valsts nav ieinteresēta, lai jaunieši pamestu savu dzimteni, kurā viņi ir auguši un attīstījušies. Krīzes un pēckrīzes laikā no Baltijas valstīm emigrēja bezdarba dēļ, bet tagad – tādēļ, ka emigrācija ir kļuvusi par zināmu sociālo normu (piemēram, pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem

2018. gadā no Latvijas izceļoja 15,8 tūkst.). Vairums emigrantu ir jaunieši vecumā no 18 līdz 35 gadiem. Vietējo universitāšu absolventi dodas meklēt darbu savā specialitātē Eiropā, tiklīdz saņem diplomu, tas ir, aizbrauc ne tikai bezdarbnieki, bet arī kvalificēti speciālisti, kuri ir pieprasīti darba tirgū (ERR, 2015). Tādēļ arvien aktuālāk kļūst pētīt, kas rada jauniešos vēlmi emigrēt.

Īpaši šī ideja par migrāciju populāra krieviski runājošo skolēnu vidū, jo viņi, pieaugušo iespaidoti, jūtās nepiederīgi savai valstij. Savukārt daudziem pieaugušajiem šī sajūta radās pēc valsts neatkarības atgūšanas, kad daudzi krieviski runājošie, kas kopā ar latviešiem bija atradušies uz barikādēm un cīnījušies par neatkarību, pēkšņi tika atstumti un pazemoti kā valstij nepiederīgi cilvēki. Šī pēkšņā attieksmes maiņa radīja dziļas brūces, nodevības un aizvainojuma izjūtu daudzu cilvēku dvēselēs, ko viņi bieži neapzināti nodeva saviem bērniem. Un tā rezultātā bērni izlemj atstāt valsti, jo jūtās tai nepiederīgi un uzskata, ka savus mērķus nevar realizēt, paliekot uz vietas.

Pētījums par dažādu tautību starpkultūru mijiedarbību parādīja, ka etnisko grupu pārstāvji, kuri sabiedrībā jūtās zemākā pozīcijā, ir īpaši jutīgi pret komentāriem par viņu īpašībām un vērtībām (Reznikov, 2006), savukārt jaunieši ir īpaši jutīgi pret dažādu ārēju faktoru un sociālā spiediena ietekmi, saskaņojot iekšējās un ārējās vērtības un mēģinot veidot savus nākotnes mērķus un plānus (Greene, 1990).

Pēc sarunām ar skolēniem, domājot par jauniešu vēlmi aizceļot, tika izvirzīta hipotēze, ka viens no iemesliem, kāpēc jaunieši vēlas braukt prom, ir grūtības realizēt sev svarīgas vērtības Baltijas valstīs.

Tāda paša ideja, neatkarīgi no raksta autorēm, radās arī Krievijas speciālistiem, kas pētīja migrāciju Komsomoļskas pie Amūras jauniešiem (Bakina, Orlova, & Jaremchuk, 2019), tādēļ ar viņu atziņām diskusijas daļā tiks salīdzināti šī pētījuma rezultāti.

Pētījums par Baltijas valsts vidusskolēnu vērtību konfliktiem var palīdzēt noteikt jauniešu orientāciju savas dzīves veidošanā un prognozēt iespējamo nākotnes uzvedību.

Tādējādi pētījuma mērķis – noskaidrot, kādi vērtību konflikti ir aktuāli krieviski runājošo vidusskolēnu grupās un kā tie atšķiras Baltijas valstīs. Tas ir pilotpētījums, kuram ir salīdzinošais šķērsriezuma dizains. Vērtību konfliktu izpētei tika izmantota Jeļenas Fantalovas vērtību izpētes metodika (Fantalova, 1992). Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, tika izvirzīti vairāki pētījuma jautājumi:

1. Noskaidrot, kāda krieviski runājošo skolēnu daļa plāno pēc skolas beigšanas doties prom no Baltijas valstīm?
2. Vai vērtību svarīgums un sasniedzamība būtiski atšķiras Latvijā, Lietuvā un Igaunijā dzīvojošiem krieviski runājošiem vidusskolēniem?
3. Vai starp Baltijas valstu vidusskolēniem ir būtiskas atšķirības starp vērtību svarīguma un to sasniedzamības saskaņotību raksturojošiem

rādītājiem: “iekšējais konflikts”, “iekšējais vakuums” un “neitrālā zona” un kopējiem integrālās adaptācijas rādītājiem?

Fantalovas vērtību modelis kā iekšējā konflikta atspoguļotājs *Fantalova's model of values as a reflection of internal conflict*

Vērtību pētniecība ir diezgan plaši izplatīta dažādās zinātnes jomās, īpaši 20.gadsimta otrajā pusē. Tomēr nepastāv vienota vērtību definīcija un pieeja to izpētei (Mihailova, 2019). Vienotu skatījumu uz vērtībām un spēcīgu ietekmi uz vērtību pētniecību deva Amerikāņu sociālā psihologa Milтона Rokiča (*Rokeach*, 1968, 1973) darbs. Rokičs izstrādāja savu vērtību ranžēšanas aptauju, kas joprojām plaši tiek izmantota vairākās zinātnēs, tostarp psiholoģijas, socioloģijas, mārketinga pētījumos.

Maskavas universitātes profesore Jeļena Fantalova, balstoties uz Rokiča terminālo vērtību hierarhiju un 10 gadu empīrisko pētījumu pieredzi, izveidoja savu metodiku “Уровень соотношения «ценности» и «доступности» в различных жизненных сферах - (УСЦД)» (Fantalova, 1992) (tālāk – Fantalovas metode vai aptauja), kur izmantoja 12 no Rokiča vērtībām. Taču atšķirībā no Rokiča aptaujas Fantalovas aptauja deva iespēju noteikt ne tikai vērtību hierarhiju, bet arī iekšējo vērtību konfliktu lokalizāciju un izteiktību. Teorētiskais pamatojums Fantalovas metodikas idejai (Fantalova, 2015) balstās vairāku autoru (Levin, 1935; Levin, 1948; Mjasishchev, 1960 u.c.) atziņās par iekšējiem konfliktiem, pieņemot, ka iekšējo konfliktu nosaka pretējas vēlmes, tendences, motīvi un personības pozīcijas, bet ārējo – personas attiecību traucējumi ar apkārtējo pasauli. Tas nozīmē, ka iekšējie un ārējie konflikti savstarpēji ir saistīti un to atdalīšana ir nosacīta.

Dažādu iekšējo konfliktu psiholoģiskā analīze pēc Mjasiščeva (Mjasishchev, 1960) atļauj izdalīt trīs neapzinātu konfliktu tipus: pretrunas starp personības iespējām un paaugstinātām prasībām pret sevi, starp “gribu” un “varu” (histērisks konflikts), pretruna starp pārmērīgu pretenziju līmeni un reāliem objektīviem apstākļiem – starp “jādara” un “varu” (neirastēnisks konflikts), pretruna starp vēlmi un morāli, pienākumu – starp “jādara” un “gribu” (obscesīvi-kompulsīvs konflikts).

Taču šajā teorijā nav skaidras atbildes, kādēļ šādas pretrunas ir veidojušās, tādēļ Fantalovai radās doma, ka pretrunu iemesls jāmeklē dzīves vērtībās. Tādējādi iekšējo konfliktu vairs nevar uzskatīt tikai par histērisku, neirastēnisku, jo tas iegūst jaunus vērtību orientierus apkārtējā pasaulē, jaunu pamatu konkrētā dzīves telpā (Fantalova, 2015).

Fantalova savas metodes pamatā izmanto arī Kurta Levina ideju (Levin, 1935) par “dzīves telpu” – kā visu reālo un nereālo, bijušo un nākamo notikumu kopu, kas kādā brīdī atrodas cilvēka psihiskajā telpā un nosaka psihiskā lauka

spriegumu, kas savukārt motivē cilvēku rīkoties, lai šo spriegumu noņemtu. Pēc Levina domām šo personisko dzīves telpu veido dažādi “sektori”, ko piepilda mērķi, vērtības, gaidas utt. Jo tuvāk “sektors” atrodas cilvēka “Es”, jo lielāku iespaidu uz personības uzvedību tas atstāj. Tādējādi var teikt, ka jo tuvāk kāda vērtība atrodas cilvēka “Es”, tā ir svarīgāka un vairāk iespaido cilvēka uzvedību. Pēc Levina teorijas visiem “dzīves telpas sektoriem” ir kaut kāda vērtība, kas ir pozitīva nozīmīgiem sektoriem un negatīva biedējošiem sektoriem, tādējādi starp sektoriem veidojot noteikta spēka un virzības “valenci”, kas var būt pozitīva, negatīva vai neitrāla, kā arī veidojot spriedzi, ko Levins nosauc par iekšējo konfliktu (Levin, 1982), kas var veidoties trejādi, kad cilvēks vienlaicīgi atrodas starp dažādiem pozitīviem sektoriem, starp dažādiem negatīviem un kad vienam sektoram vienlaicīgi ir gan pozitīva, gan negatīva valence, kas nosaka “atspoles” uzvedību – pietuvināšanos un attālināšanos no objekta. Cilvēka uzvedību nosaka arī domas, jūtas un attiecību pieredze no pagātnes un savas nākotnes prognoze.

Fantalovas ideja par vērtību svarīguma (kā svarīgs sektors blakus “Es”) un sasniedzamības (kā nākotnes prognoze) atšķirību, kas rada iekšējo konfliktu, ir līdzīga Levina idejai par pozitīvo un negatīvo valenci (Levin, 1935; Levin, 1948), un nosaka cilvēka uzvedības izvēli, t.sk. – vēlmi migrēt vai palikt savā valstī – lai atgrieztos balansa stāvoklī un mazinātu esošo spriedzi starp sektoriem. Šī starpība starp vērtību svarīgumu un vērtības sasniedzamību var būt par pamatu dažādu psihosomatisko, somatisko, un psihogēno slimību psiholoģiskajiem faktoriem (Fantalova, 2015).

Mūsdienās Fantalovas modeli pielieto iekšējā konflikta izpētē gan klīniskās psiholoģijas, gan vispārīgās psiholoģijas, gan sociālās psiholoģijas pētījumos. Fantalovas modelis pēdējos gados tiek izmantots diezgan plaši, pētot dažādas respondentu grupas: gan slimniekus (Artemjeva, 2002; Voloshko, 2006), gan karotājus (Gurova, 2004), gan policistus (Krasilnikov, 2005), gan vilcienu mašīnistus (Lebedenko, 2002), gan dažādu sociālo slāņu pārstāvjus (Stoilik, 2004), taču visbiežāk to izmanto, lai pētītu dažādas pusaudžu (Muhamatulina & Obidnaja, 1997) un studentu grupas (Fantalova, 2011b, Fantalova, 2015). Ar šo metodi tiek pētīta gan pašapziņa (Kapcova, 2002), gan vērtību sasniedzamības izjūta atkarībā no pašreizējās dzīves vietas vai plānotās emigrācijas vietas (Kuznecova, 1999), gan personības potenciāls adaptācijai (Krasilnikov, 2005), gan emocionālā izdegšana (Aisina, 2007).

Vēlāk Fantalova izveidoja vēl 4 metodes, tādējādi kopā radot “Iekšējā konflikta diagnostikas sistēmu”, kuru šobrīd izmanto psihodiagnostikā, individuālajā psihoterapijā un psihokorekcijā, lai noteiktu iekšējos konfliktus, adaptācijas grūtības, vērtību uzstādījumus, jēgas idejas.

Savā metodē ar “vērtību” Fantalova saprot galveno mērķi, uz kuru tiecas cilvēks, bet šī mērķa sasniegšana tiek uztverta, ņemot vērā gan objektīvos apstākļus, gan subjektīvos faktorus. Metodes autore ideja balstās uz pieņēmumu,

ka ārējo apstākļu dēļ un personisko pieņēmumu dēļ dažas vērtības šķiet viegli sasniedzamas, savukārt citas, pēc subjekta domām, nevar tikt sasniegtas un realizētas. Fantalovas metodikā būtiski ir 2 vērtību kritēriji: “vērtību svarīgums” un “vērtību sasniedzamība”. Šajā modelī iekļautās 12 vērtības var sadalīt vairākos blokos:

1. Starppersonu attiecības: “Labi un uzticami draugi” - vērtība Nr.7- kas tālāk tekstā tiks apzīmēta “draugi”, “Laimīga ģimenes dzīve” - vērtība Nr.11 - tālāk tekstā “ģimene”, “mīlestība (garīga un fiziska tuvība ar mīļoto)” - Nr.5 - tālāk tekstā “mīlestība”;
2. Pašizpaušme: Pašpārliecība (brīvība no iekšējām pretrunām, šaubām) - Nr.8; Brīvība kā neatkarība savā rīcībā un darbībās - Nr.10 - tālāk tekstā “brīvība; Radošums (iespēja radoši izpausties) - Nr.12;
3. Intelektuālās vērtības - Izzināšana (iespēja paplašināt savu redzesloku, izglītību, redzesloku, vispārējo kultūru un intelektuālo attīstību) - Nr.9;
4. Estētiskās vērtības - dabas un mākslas skaistums - Nr.4 - tālāk tekstā “skaistums”;
5. Materiālās vērtības - “Materiāli - nodrošināta dzīve (bez finansiālām grūtībām)” - Nr.6 - tālāk tekstā “materiālā labklājība”.
6. Sociālās vērtības - “interesants darbs” - Nr.3 - tālāk tekstā “darbs”;
7. Veselība - “veselība (fiziskā un psihiskā)” - Nr.2 - tālāk tekstā “veselība”.

Starp vērtību svarīgumu un sasniedzamību var izdalīt 3 variantus: vērtības svarīgums ir lielāks kā sasniedzamība; vērtības svarīgums ir mazāks kā sasniedzamība un vērtības svarīgums ir tik pat liels kā sasniedzamība. Ņemot vērā vērtību svarīgumu un sasniedzamību tiek izdalīti 3 indeksi: iekšējais konflikts (IeK), iekšējais vakuums (IeV) un neitrālā zona (NZ) un kopējais integrālais adaptācijas indekss (IAI). Iekšējais konflikts (IeK) ir plaša starp nepieciešamību sasniegt sev svarīgu vērtību un pārliecību par šādas vērtības sasniegšanas iespēju. Pēc Fantalovas, ja svarīgums par 4 ballēm pārsniedz vērtību sasniedzamību, tad var uzskatīt, kā šīs konkrētās vērtības sakarā ir nopietns iekšējs konflikts (IeK). Savukārt, ja sasniedzamība par 4 ballēm pārsniedz svarīgumu – šīs vērtības ziņā ir novērojams iekšējs vakuums (IeV), kas liecina, ka šī vērtība interesē par dzīvi neizraisa. (Fantalova, 2011). Jēdzienu “iekšējais vakuums” var salīdzināt ar eksistenciālās psiholoģijas jēdzienu “eksistenciālais vakuums”, kas norāda uz dzīves bezvērtīguma izjūtu un tās jēgas zaudēšanu (Bratus', 1988), iekšējā tukšuma izjūtu, kas rada atkarības izjūtu no apkārtējās pasaules, iekšējās trauksmes parādīšanos saistībā ar iepriekšējo dzīves orientieru zaudējumu.

Ja vērtību svarīgums un sasniedzamība ir daudz maz līdzīgi – tad šī vērtība ir “neitrālā zonā” (NZ), un tas liecina, ka tā nerada iekšēju disharmoniju. Pētot arteriālās hipertenzijas slimniekus un veselos, Ukrainas pētniece N. Vološko (Волошко, 2003, 2006) konstatēja, ka tieši veselīgiem cilvēkiem ir vairāk vērtību,

kas atrodas “neitrālā zonā” kā slimniekiem, savukārt hipertonijas slimniekiem tāpat kā bronhiālās astmas slimniekiem bija vairāk vērtību “iekšējā konfliktā”, taču tas neapstiprinājās attiecībā uz kuņģa čūlas slimniekiem (Artemjeva, 2002).

Ņemot vērā visu vērtību svarīgumu un sasniedzamības starpību, tiek aprēķināts “Kopējais Integrālais indekss”, kas, pamatojoties uz vairāku Fantalovas pētījumu rezultātiem (Fantalova, 2015), var darboties kā cilvēka motivācijas veicinātājs vai bloķētājs.

Šīs metodes parametru konstruktū un satura validitāte tika pārbaudīta Fantalovas pētījumos (Fantalova, 2011), izmantojot Krievijā populāras personības izpētes metodes: MMPI, 16PF, Rakstura akcentuācijas testu utt., kā arī vairāku citu pētnieku darbos (Krasilnikov, 2005; Voloshko, 2006; Aisina, 2007; Kuprina, 2010). Šī metode pēdējos gados tiek plaši izmantota gan studentu, gan docētāju darbos (Rozhkov, 2019; Biktagirova, Sajahov, & Shuruhina, 2019; Ovchinnikova & Gychev, 2019 u.c.).

Šajā pētījumā Fantalovas metode tiks izmantota saistībā ar mērķi izpētīt Baltijas valstu krieviski-runājošo vidusskolēnu vērtību svarīgumu, viņu subjektīvos vērtējumus par šo vērtību sasniedzamību, vērtību konfliktus.

Metodoloģija *Methodology*

Pētījums tika veikts krieviski runājošu vidusskolēnu grupā vecumā no 16 līdz 18 gadiem (dzim. 1999.-2001. gadā) trīs valstīs – Latvijā, Igaunijā un Lietuvā. Izlases lielums bija 90 respondenti: 30 vidusskolēni no Latvijas, 30 no Igaunijas, 30 no Lietuvas. Kopā 44 zēni un 46 meitenes: Igaunijas grupā bija 16 jauni vīrieši (53%) un 14 meitenes (47%), Latvijā – 13 jauni vīrieši (43%) un 17 meitenes (57%), Lietuvā 14 jauni vīrieši (47%) un 16 meitenes (53%). Vidējā vecuma rādītājs Igaunijā ir $M = 16,83$ ($SD = 0,5$), Latvijā - $M = 16,93$ ($SD = 0,5$), Lietuvā ir $M = 16,75$ ($SD = 0,4$).

Pētījums tika veikts 2017.gadā Baltijas valstu galvaspilsētu vidēja līmeņa vidusskolās, kurās mācās krieviski runājoši skolēni no dažādiem galvaspilsētas rajoniem. No katras valsts tika izvēlēti vienas vidusskolas 30 16-18 gadu veci skolēni, kas brīvprātīgi piekrita piedalīties. Visi dati tika iegūti frontāli, skolēniem anonīmi aizpildot speciālas anketu lapas.

Lai saprastu vai respondentu izlasē migrācijas jautājumi ir aktuāli, katram skolēnam savā anketā vajadzēja atbildēt uz jautājumu – "Cik liela ir iespējamība, ka pēc skolas beigšanas paliksi savā valstī?", izvēloties vienu no 5 atbildēm: noteikti palikšu, noteikti nepalikšu, domāju par braukšanu prom, varbūt braukšu, par to nedomāju.

Lai izpētītu vidusskolēnu vērtību svarīgumu – sasniedzamības konfliktus Baltijas valstīs tika izmantota: Fantalovas vērtību izpētes metode (tālāk FM)

(Fantalova, 1992). Pētāmai personai tika piedāvātas 12 terminālās vērtības un tās bija savstarpēji jāsalīdzina, katrā pārī izvēloties to, kura viņai šķita nozīmīgāka. Pēc tam tika skaitīts, cik reizes ir izvēlēta konkrētā vērtība, tādējādi katra vērtība iegūst savu “svarīguma jeb pievilcības reitingu”. Līdzīga procedūru skolēnam ir jāatkārto vēlreiz, katrā pārī izvēloties to vērtību, kura viņam liekas vieglāk sasniedzama nākotnē. Tādējādi katra vērtība iegūst savu “sasniedzamības jeb pieejamības reitingu”.

Katrai vērtībai tika aprēķināta starpība starp pieejamības un pievilcības reitingiem, kas norādīja uz iekšējā konflikta (IeK) spēku. Summējot visu vērtību, IeK balles ieguva kopējo integrālo adaptācijas indeksu (IAI) katrai izlasei. Par aktuāla iekšējā konflikta esamību liecināja, tas, ja IeK pārsniedza 4 balles ($IeK \geq 4$). Savukārt, ja sasniedzamības reitings bija par 4 ballēm lielāks par svarīguma reitingu ($IeK \leq -4$), tas parādīja “iekšējā Vakuuma” (IeV) esamību. Vērtības, kurām svarīguma reitings par 4 ballēm neatšķīrās no sasniedzamības reitinga nonāca “neitrālajā zonā” (NZ).

Visi iegūtie rezultāti tika analizēti katrā valsti atsevišķi un Latvijas rādītāji salīdzināti ar pārējām Baltijas valstīm.

Pētījuma rezultāti

Research results

Vērtību svarīguma vērtējumu atšķirības Baltijas valstīs *Differences in the value importance estimates in the Baltic States*

Vērtību svarīgumu analīze parādīja, ka **Igaunijas** vidusskolēnu grupā vissvarīgākās vērtības ir “laimīga ģimenes dzīve” ($M = 7,96$) un “labi un uzticami draugi” ($M = 7,13$), bet vismazāk svarīgā vērtība – “dabas un mākslas skaistums” ($M = 2,83$). **Lietuvas** izlasē ir līdzīgi – svarīgākās: “laimīga ģimene” ($M = 7,61$) un “labi draugi” ($M = 7,30$), bet vismazāk svarīga vērtība – “radošums” ($M = 3,6$). **Latvijas** izlasē vissvarīgākā vērtība arī ir “laimīga ģimene” ($M = 7,50$), bet otra svarīgākā “mīlestība” ($M = 7,13$), taču vismazāk svarīga līdzīgi kā Lietuvas skolēniem ir “dabas un mākslas skaistums” ($M = 2,73$).

Salīdzinot izlases iegūtos rādītājus ar Manna Vitnija koeficientu, netika konstatētas statistiski nozīmīgas atšķirības vērtību svarīgumu ziņā starp Igauniju un Latviju, savukārt starp Lietuvu un Latviju statistiski nozīmīga atšķirība tika konstatēta vērtības “dabas un mākslas skaistums” svarīgumā ($z = 2,13$, $p < 0,05$) (skat. 1.tabulu), tas nozīmē, ka Latvijas skolēniem minētā vērtība šķiet pievilcīgāka kā Lietuvas skolēniem. Līdzīgi rezultāti tika iegūti arī izmantojot Rokiča aptauju (Mihailova & Perepjolkina, 2018).

1.tabula. Vērtību svarīguma vērtējumu atšķirības Baltijas valstīs
Table 1 Differences in the value importance estimates in the Baltic States

Fantalovas aptaujas vērtības	Baltijas Valstis			Latvija-Igaunija		Latvija-Lietuva	
	Lietuva	Latvija	Igaunija	z	p	z	p
	vidējais rāns	vidējais rāns	vidējais rāns				
Aktīva, darbīga dzīve	26,35	30.92	30.08	- .18	.85	1.87	.06
Veselība (fiziska un psihiska)	33,70	29.12	31.88	- .61	.53	1.43	.15
Interesants darbs	32,22	27.02	33.98	-1.56	.11	.77	.44
Dabas un mākslas skaistums	25,82	30.25	30.75	- .11	.91	2.13	.03
Mīlestība	29,37	32.27	28.63	- .83	.40	.50	.61
Materiāli - nodrošināta dzīve	33,77	32.62	28.38	- .94	.34	1.46	.14
Labi un uzticami draugi	34,65	27.27	33.73	-1.45	.14	1.85	.06
Pašpārliecība	29,15	29.85	31.15	- .29	.77	.60	.54
Izzināšana	27,72	32.67	28.33	- .96	.33	1.24	.21
Brīvība	31,03	31.88	29.12	- .61	.53	.23	.81
Laimīga ģimenes dzīve	29,95	30.25	30.75	- .11	.91	.24	.80
Radošums	29,03	29.87	31.13	- .28	.77	.65	.51

Vērtību sasniedzamības vērtējumu atšķirības Baltijas valstīs
Differences in value reachability estimates in the Baltic States

Vērtību sasniedzamības analīze parādīja, ka **Igaunijas izlasē** vissasniedzamākā vērtība šķiet “aktīva dzīve” (M = 6,7), “radošums” (M = 6,33) un “pašpārliecība” (M = 5,96), taču visgrūtāk sasniedzamā vērtība “interesants darbs” (M = 4,26). **Lietuvas izlasē** – visvieglāk sasniedzamā vērtība ir “aktīva dzīve” (M = 6,71) un “pašpārliecība” (M = 6,40), bet visgrūtāk sasniedzamā “materiālā labklājība” (M = 3,52). Savukārt **Latvijas izlasē** visvieglāk sasniedzamā vērtība šķiet “radošums” (M = 7,06) un “aktīva dzīve” (M = 6,93), bet visgrūtāk sasniedzamā “materiālā labklājība” (M = 3,33).

Statistiskā analīze parādīja, ka statistiski nozīmīga atšķirība starp vērtību sasniedzamības rādītājiem Igaunijas un Latvijas vidusskolēnu grupās pastāv divām vērtībām: Interesants darbs (z = -1,99, p<0,05) un Materiālā labklājība (z = 2,85, p<0,05). Tas nozīmē, ka Latvijas skolēniem vērtība “interesants darbs” šķiet vieglāk sasniedzama, bet “materiālā labklājība” grūtāk sasniedzama (kā Igaunijas skolēniem). Statistiski nozīmīga atšķirība starp Latvijas un Lietuvas skolēniem tika konstatēta vērtības “radošums” sasniedzamībā (z = 2,20, p< 0,05). Tas nozīmē, ka Latvijas skolēniem “radošums” šķiet vieglāk sasniedzama vērtība kā Lietuvas skolēniem.

2.tabula. *Vērtību sasniedzamības vērtējumu atšķirības Baltijas valstīs*
 Table 2 *Differences in value reachability estimates in the Baltic States*

Fantalovas aptaujas vērtības	Baltijas Valstis			Latvija-Igaunija		Latvija-Lietuva	
	Lietuva	Latvija	Igaunija	z	p	z	p
	vidējais ranks	vidējais ranks	vidējais ranks				
Aktīva, darbīga dzīve	30.77	30.97	30.03	- .20	.83	.12	.90
Veselība (fiziska un psihiska)	28,08	28.68	32.32	- .81	.41	1.07	.28
Interesants darbs	31,80	34.97	26.03	-1.99	.04	.58	.56
Dabas un mākslas skaistums	32,92	29.07	31.93	- .63	.52	1.07	.28
Mīlestība	29,37	31.13	29.87	- .28	.77	.50	.61
Materiāli - nodrošināta dzīve	33,12	24.10	36.90	-2.85	.00	1.17	.24
Labi un uzticami draugi	32,77	29.25	31.75	- .55	.57	1.01	.31
Pašpārlicība	30,83	31.05	29.95	- .24	.80	.14	.88
Izzināšana,	31,63	32.65	28.35	- .96	.33	.50	.61
Brīvība	28,65	30.70	30.30	- .89	.92	.82	.40
Laimīga ģimenes dzīve	30,65	30.98	30.02	- .21	.82	.06	.94
Radošums	25,57	32.90	28.10	-1.07	.28	2.20	.02

Vērtību konfliktu atšķirības Baltijas valstīs
Differences in value conflicts in the Baltic States

Salīdzinot Fantalovas testa vērtību konfliktu rādītājus (IeV, IeK, NZ, IAI) starp Latviju un citām Baltijas valstīm, statistiski nozīmīgas atšķirības netika konstatētas nevienā no rādītājiem (skat. 3.tabulu).

3.tabula. *Vērtību rādītāju atšķirības Baltijas valstīs*
 Table 3 *Differences of value rates in the Baltic States*

Vērtību rādītāji	Baltijas Valstis			Latvija-Igaunija		Latvija-Lietuva	
	Lietuva	Latvija	Igaunija	z	p	z	p
	vidējais ranks	vidējais ranks	vidējais ranks				
Iekšējais vakums (IeV)	30,90	30,10	31.25	- .34	.83	.18	.85
Iekšējais konflikts (IeK)	32,90	28,10	30.40	- .04	.96	1.08	.27
Neitrālā zona (NZ)	28,85	32,15	30.35	- .06	.94	.73	.46
Integrālais adaptācijas indekss (IAI)	32,35	28,65	31.42	- .40	.68	.82	.41

Ja apskata vērtību konfliktus atsevišķi katrā Baltijas valstī (skat. 4.tabulu), kur parādīta katras valsts izlases vidējā vērtība katrai Fantalovas vērtībai pēc 2 kritērijiem: vērtības svarīgums (V-SV), vērtības sasniedzamība (V-SN) un starpība starp vērtību svarīgumu un sasniedzamību (St).

4.tabula. *Vērtību svarīguma, sasniedzamības vidējie rangi un šo rangu starpība Baltijas valstīs*

Table 4 *Mean rankings of value relevance, reachability and difference between these rankings in the Baltic States*

Fantalovas aptaujas vērtības	Lietuva			Latvija			Igaunija		
	V-SV	V-SN	St	V-SV	V-SN	St	V-SV	V-SN	St
Aktīva, darbīga dzīve	3.8	6.7	-2.9	3.9	6.9	-3	3.6	6.7	-3.1
Veselība (fiziska un psihiska)	6.2	5.2	1	6.4	4.8	1,6	6.9	5.5	1.4
Interesants darbs	4.7	4.8	-.1	4.5	5.5	-1	5.2	4.3	.9
Dabas un mākslas skaistums	5.2	6.0	-.8	2.7	5.3	-2,6	2.8	5.8	-3.0
Mīlestība	7.1	4.6	2.5	7.1	5.0	2.1	6.5	4.7	1.8
Materiāli - nodrošināta dzīve	6.2	3.5	2.7	5.8	3.3	2.5	5.3	5.2	.1
Labi un uzticami draugi	7.3	5.6	1.7	6.3	5.4	.9	7.1	5.8	1.3
Pašpārliecība	6.1	6.4	-.3	6.0	6.3	-.3	6.2	6.0	.2
Izzināšana	5.4	5.0	.4	5.9	6.5	-.6	5.2	5.6	-.5
Brīvība	6.3	5.6	.7	6.2	5.5	.7	5.6	5.4	.2
Laimīga ģimenes dzīve	7.6	4.0	3.6	7.5	4.5	3.0	8.0	4.5	3.5
Radošums	3.6	5.6	-2	3.7	7.1	-3.4	3.9	6.3	-2.4

Apzīmējumi tabulā: vērtības svarīgums (V-SV), vērtības sasniedzamība (V-SN) un starpība starp vērtību svarīgumu un sasniedzamību (St).

Kā redzams 4.tabulā, visām Baltijas valstīm neviena vērtība neatrodas ne iekšējā konfliktā (IeK), ne iekšējā vakumā (IeV), bet visas vērtības atrodas “neitrālā zonā” (NZ). Tas nozīmē, ka neviens vērtību konflikts nerada pietiekami lielu spriedzi, lai motivētu darbībai.

Fantalovas pētījumi (Fantalova, 2009) parādīja, ka pie IeK vai IeV ir sociāli-psiholoģiska dezadaptācija, bet savukārt pie NZ ir samērā laba sociālā un personiskā adaptācija. Tā kā Baltijas valstīs visas vērtības atrodas “neitrālā zonā” – tas norāda, ka respondentiem ir laba sociālā un personiskā adaptācija savā valstī, kas arī mazina reālo migrācijas iespējamību.

Visās Baltijas valstīs lielāko spriedzi rada vērtības “Laimīga ģimenes dzīve” un “mīlestība” un tās var nebūt noteicošās, lai atstātu valsti, ja skolēns ir pārliecināts, ka var laimīgi apprecēties savā valstī, bet var būt spēcīgs motivators

doties prom, ja skolēns nav pārliecināts, ka savā valstī viņam var izveidoties laimīga ģimenes dzīve.

Latvijas un Lietuvas izlasē otru lielāko spriedzi rada vērtība “materiālā labklājība”, tomēr tā nav tik liela, lai to uzskatītu par IeK, taču Igaunijas izlasē šīs vērtības svarīgums un sasniedzamība ir gandrīz identiskas. Iespējams, ka šo atšķirību starp Baltijas valstīm var skaidrot ar to, ka dzīves līmenis Igaunijā ir augstāks nekā citās Baltijas valstīs, ko apstiprina arī sociāli-ekonomiskā analīze (Ljevkin & Nikiforov, 2016). Igaunijā kopumā vērtību svarīguma un sasniedzamības atšķirības ir mazākas, kā citās Baltijas valstīs (skat.4.tabulu). Tas liecina, ka pašreizējā dzīves situācija Igaunijā neizraisa iekšēju neapmierinātību vērtību sasniedzamības ziņā, ko apstiprina arī statistika, jo Igaunijā atšķirībā no Latvijas un Lietuvas ir vērojams neliels iedzīvotāju skaita pieaugums, bet Lietuvā 2016.gadā konstatēts lielākais iedzīvotāju skaita kritums Eiropas valstīs – par 11,3%, otrā vietā ir Latvija – par 8,7% (Eurostat, 2016)

Migrācijas iespējamība Baltijas valstīs *Possibility of migration in the Baltic States*

Uz jautājumu "Cik liela ir varbūtība, ka pēc skolas beigšanas Tu paliksi savā valstī?", no visas 90 skolēnu izlases 81% domā vai plāno doties prom no valsts un tikai 16% visticamāk neemigrēs (skat.4.tabulu). Vairāk pārliecinātu palicēju ir Igaunijas izlasē (7%). Ievērojot, ka procentuāli vairums skolēnu plāno emigrēt, izlases izpēte ļauj iegūt informāciju par emigrācijas motīviem. Taču tā kā pārliecinātu palicēju pa visām Baltijas valstīm bija tikai 3 – nebija iespējams noteikt saistību starp emigrācijas vēlni un iekšējā konflikta rādītājiem.

5.tabula. Atbildes uz jautājumu: "Cik liela ir varbūtība, ka pēc skolas beigšanas paliksi savā valstī?"

Table 5 Answers to the question: "What is the probability that you will stay in your country after graduation?"

Atbilžu varianti	Atbilžu skaits			
	Lietuva	Latvija	Igaunija	Kopā
Esmu pārliecināts, ka palikšu.	1	1	1	3
Iespējams palikšu.	2	3	6	11
Dažreiz es domāju par iespēju doties uz citu valsti.	16	15	14	45
Es plānoju doties uz citu valsti	10	11	7	28
Es nodomāju par šo jautājumu	1	0	2	3

Rezultātu kopsavilkums *Summary of results*

Svarīguma ziņā starp Baltijas skolēnu vērtībām statistiski nozīmīgu atšķirību nav, lai gan vissvarīgākā vērtība Latvijas un Igaunijas skolēniem ir Laimīga ģimenes dzīve, savukārt Lietuvā – vissvarīgākie ir labi uzticami draugi.

Sasniedzamības ziņā Latvijas skolēni, salīdzinot ar Lietuvas skolēniem, uzskata, ka vieglāk ir sevi realizēt radoši ($z=2,20$, $p<0,05$), bet salīdzinot ar Igaunijas skolēniem, - vieglāk iegūt Interesantu darbu ($z = 1,99$, $p < 0.05$). Savukārt Igaunijas skolēni, salīdzinot ar Latvijas skolēniem, uzskata, ka vieglāk iegūt materiāli nodrošinātu dzīvi ($z = 2,85$, $p < 0,05$). Nav statistiski būtisku atšķirību starp dažādu Baltijas valstu skolēnu vērtību konfliktiem un statistiski būtisku atšķirību starp vēlmi pamest valsti.

Diskusija *Discussion*

Pētījuma rezultāti ir līdzīgi J. Fantalovas (2001) datiem, ka krieviski runājošo jauniešu izlasē svarīgākās vērtības ir “mīlestība”, “draugi” un “veselība”, savukārt vismazāk svarīgas vērtības “mākslas un dabas skaistums” un “radošums”.

Vērtību “mīlestība”, “draugi”, “veselība” un “ģimene” svarīgums šajā vecuma grupā apstiprinās arī citos agrāk veiktos vidusskolēnu vērtību pētījumos (Jirgena, 1999; Jirgena & Mihailov, 2007; Jirgena & Mārtinsone, 2007; Mihailova, 2010; Mihailova, 2011; Ļevina, Mārtinsone, Mihailova, & Gintere, 2015), studentu (Karpova, 1994; Mihailova & Rasnačs, 2011), jaunu cilvēku (Austruma, 2012) un starpvalstu pētījumos Baltijā (Mihailova & Perepjolkina, 2018). Attiecībā uz vērtību “Laimīga ģimenes dzīve” – tā pēdējos gados vidusskolēniem ir kļuvusi svarīgāka kā 2010.gada un 1998.gada jauniešiem, pie tam latviešiem neatkarīgi no dzīves vietas tā šķiet svarīgāka kā krieviski runājošiem jauniešiem (Mihailova, 2019). Arī šajā pētījumā par Baltijas valstu atšķirībām jauniešiem svarīgākā vērtība ir “Laimīga ģimenes dzīve”.

Pētot studentu grupu, arī Fantalova (Fantalova, 2015) secināja, ka studentiem vissvarīgākās ir vērtības “mīlestība” un “ģimene”. To svarīgums ir tik liels, ka sasniedz pat iekšējā konflikta līmeni. Savukārt kognitīvās un estētiskās vērtības “skaistums, izziņa un radošums” nav īpaši svarīgas studentu vecumā un nobīdās otrā plānā, veidojot iekšējo vakuuma zonu, kad sasniedzamība pārsniedz svarīgumu. Šajā pētījumā konstatētais ir līdzīgs, taču atšķirībā no Fantalovas pētījuma neviena vērtība neveido ne nopietnu iekšējo konfliktu, ne iekšējo vakuumu.

Migrācijas tēmu saistībā ar vērtībām pētīja arī Krievijas pētnieki (Bakina, Orlova, & Jaremchuk, 2019), salīdzinot vērtību rādītājus 3 jauniešu grupās (16-

25g), kas atšķirās pēc migrācijas aktivitātes. Viņi secināja, ka jauniešiem kuriem ir vēlme migrēt (antipatrioti), salīdzinot ar jauniešiem, kuriem tādas vēlmes nav (patrioti), vērtību svarīgums ir līdzīgs, taču uzskats par vērtības sasniedzamību atšķiras. Patrioti uzskata, ka viņi var izvēlēties savu nākotni, realizēt aktīvu darbīgu dzīvi, iegūt interesantu darbu un materiālo labklājību dzimtajā pilsētā. Savukārt antipatrioti neredz iespējas veidot savu dzīvi, iegūt materiālu labklājību un interesantu darbu dzimtajā pilsētā. Minētā pētījuma regresiju analīze parādīja, ka migrācijas iespējamība pieaug gadījumā, ja cilvēkam šajā dzīves posmā nav svarīgas vērtības “aktīva darbīga dzīve”, “veselība” un “mīlestība”, bet viņš ir vairāk orientēts uz “radošumu” un “interesantu darbu”. Vēlme migrēt pieaug, ja jauniešiem dzimtajā pilsētā šķiet nesasniedzamas vērtības “skaistums”, “laimīga ģimenes dzīve”, “brīvība” un “izziņa”. Tādējādi, jo mazāk cilvēks redz iespējas realizēt sev svarīgas vērtības, jo lielāka ir plaisa starp vērtību svarīgumu un sasniedzamību, zemāks subjektīvās labizjūtas līmenis, jo lielāka migrācijas aktivitāte. Maz iekšējo konfliktu pie augsta vērtību svarīguma un iespējas realizēt ģimenes laimi, kas balstās uz abpusēju mīlestību, tajā pašā laikā pie mazsvarīga radošuma un interesanta darba – dod iespēju jauniešiem būt vairāk apmierinātiem ar savu esošo realitāti un nerada vēlmi emigrēt. Subjektīvā neiespējamība realizēt savas vērtības noved pie subjektīvās labizjūtas mazināšanās un nespējas izpaust savu aktivitāti plašā kontekstā – rada vēlmi izmainīt kaut ko savā dzīvē, motivējot cilvēku uz migrāciju. Svarīgu vērtību nesasniedzamību rada vēlmi meklēt paņēmienus kā tās realizēt citās pilsētās, reģionos, valstīs.

Līdz ar to ir potenciāli lielāks risks, ka Igaunijas un Lietuvas skolēni migrēs prom no valsts vairāk kā Latvijas skolēni. Jo migrāciju veicina vēlme sevi realizēt radoši un vēlme iegūt interesantu darbu (Bakina, Orlova, & Jaremchuk, 2019), un pēc mūsu pētījumā datiem Lietuvas skolēniem šķiet, ka radoši realizēt sevi savā valstī ir mazāk iespējams kā tas šķiet Latvijas skolēniem, bet Igaunijas skolēniem šķiet grūti iegūt - “interesantu darbu”. Savukārt Latvijas skolēniem mazāk šķiet sasniedzama “materiālā labklājība” – saskaņā ar Komsomoļskas pie Amūras pētījumu tas nav pietiekams motīvs, lai emigrētu, taču kopā ar citiem blakus faktoriem – var veicināt vēlmi emigrēt.

Tādējādi var teikt, ka iemesli, kādēļ krievvalodīgie jaunieši emigrēs no kādas Baltijas valsts atšķirsies: Lietuvas jaunieši – meklēs radošas izpausmes, Igaunijas jaunieši – interesantu darbu, bet Latvijas jaunieši – materiālo labklājību, lai gan šajā respondentu izlasē konfliktu spriedze vēl nebija tik liela, lai tas noteikti realizētos. Taču, pieaugot šai spriedzei, migrācijas uzvedība var attīstīties, tādēļ katrai valstij būtu svarīgi izziņāt savu jauniešu vērtību svarīgumu un radīt jauniešiem pārlicību, ka viņi sev svarīgas vērtības varēs realizēt šeit uz vietas daudz labāk kā dodoties prom.

Ja cilvēks cer, ka emigrējot viņš var sasniegt sev svarīgu vērtību, ko šeit sasniegt necer, tādējādi mazinot iekšējā konflikta spriedzi – viņš izvēlēsies

emigrēt. Ja šādu cerību nav – tad neskatoties uz spriedzi – cilvēks paliks uz vietas un centīsies realizēt to uz vietas vai atmetīs šādas cerības, paliekot iekšējā vērtību konfliktā – izraisot psihosomatisku saslimšanu.

Tā kā attiecībā ne uz vienu vērtību neuzrādījās nopietns vērtību konflikts nevienā no valstīm, veidojas autoru pieņēmums, - ka nespēja realizēt savas vērtības ir iemesls domai atstāt savu valsti, aizbraucot uz ārzemēm, - neapstiprinās. Tas nozīmē, ka ir citi faktori, kas nosaka jauniešu vēlmi migrēt prom no dzimtenes, kas prasa tālāku izpēti.

Pētījumam bija vairāki ierobežojumi: respondentu izlases bija nelielas, tās pārstāvēja tikai vienu galvaspilsētas vidēja ranga skolu; pētījuma rezultāti parādā tendences tikai šaurā 16-18. gadu vecu krievvalodīgo vidusskolēnu grupā, tādēļ šos rezultātus nevar attiecināt uz visas valsts skolēniem, latviešiem, igauņiem un lietuviešiem, nevar attiecināt uz lauku jauniešiem.

Pētījums parādīja tikai tendences un, lai viennozīmīgi pateiktu, ka iekšējie vērtību konflikti ietekmē vai neietekmē Baltijas krievvalodīgo jauniešu vēlmi doties uz ārzemēm ir nepieciešami jauni vērtību un migrācijas saistību pētījumi ievērojami lielākā izlasē, ietverot gan pilsētas, gan lauku jauniešus, kā arī papildus informāciju varētu iegūt no kvalitatīviem pētījumiem.

Secinājumi *Conclusions*

Kopumā pētījuma rezultāti parādīja, ka galvenās svarīgās vērtības visās Baltijas valstīs ir līdzīgas: veselība, mīlestība, laimīga ģimene un draugi. Pamatā nav statistiski būtiskas atšķirības starp vērtību svarīgumu, vērtību sasniedzamību un vērtību konfliktiem. Statiski nozīmīgas atšķirības starp Latvijas un Lietuvas skolēnu vērtību svarīguma un sasniedzamības vērtējumiem ir šādās vērtībās: dabas un mākslas skaistums, starp Latvijas un Igaunijas skolēniem vērtībās: materiāli nodrošināta dzīve, interesants darbs. Latvijas skolēni, salīdzinot ar Lietuvas skolēniem, uzskata, ka vieglāk ir sevi realizēt radoši, bet salīdzinot ar Igaunijas skolēniem, - vieglāk iegūt Interesantu darbu. Savukārt Igaunijas skolēni, salīdzinot ar Latvijas skolēniem, uzskata ka vieglāk iegūt materiāli nodrošinātu dzīvi. Tā kā nevienā valstī skolēniem netika konstatēti nopietni vērtību konflikti starp vērtību svarīgumu un sasniedzamību, tas nozīmē, ka neviens vērtību konflikts nerada pietiekami lielu spriedzi, lai motivētu darbībai. Tādējādi var pieņemt, ka skolu absolventu migrācija nav saistīta ar nespēju savā valstī realizēt sev svarīgas vērtības. Pieaugot konflikta spriedzei starp vērtībām, iemesli, kādēļ jaunieši emigrēs no kādas Baltijas valsts var atšķirties.

Pateicība ***Acknowledgement***

Izsakām pateicību psiholoģei no Igaunijas Darjai Abramovai un psihologam Lietuvas Eduardam Juralēvičam par palīdzību datu ieguvē.

Summary

Following the economic crisis of 2008, there was a large emigration of the Baltic population. Most expats are young people between the ages of 18 and 35. Therefore, it is becoming increasingly important to study what makes young people want to emigrate.

Especially this idea of migration is popular among Russian-speaking pupils because they feel out of place in their country. After talking to the students, thinking about young people's desire to leave, it was hypothesized that one of the reasons why young people want to leave is the difficulty to implement values that are important to them in the Baltic States.

The same idea, irrespective of the authors of the article came from Russian specialists who studied migration in Komsomolsk-on-Amur youth (Bakin, Orlov, & Yaremchuk, 2019), so their findings in the discussion section are compared with the results of this study.

The purpose of this study is to find out what value conflicts are relevant to Russian-speaking high school groups and how they differ in the Baltic States. This is a pilot study with a comparative cross-sectional design.

The study was conducted in a group of Russian-speaking high school students aged 16-18 (born 1999-2001) in three countries - Latvia, Estonia, and Lithuania. The sample size was 90 respondents: 30 high school students from Latvia, 30 from Estonia, 30 from Lithuania. A total of 44 boys and 46 girls. The study was conducted in 2017 at middle-level secondary schools in the Baltic capitals, where Russian-speaking students from different districts of the capital study.

To investigate the importance of high school students' values, to evaluate value conflicts in the Baltic States, The Fantalova Value Research Method (Fantalova, 1992) was used. All results were analysed separately for each country and Latvia's indicators were compared with the other Baltic countries.

Overall, the results of the study showed that the key values in all the Baltic countries are similar: health, love, happy family and friends. There is basically no statistically significant difference between value relevance, value reachability, and value conflicts. Statically significant differences between the importance of the value and reachability of it in the sample of Latvian and Lithuanian pupils are in the following values: the beauty of nature and art and in the sample of the Latvian and Estonian pupils in such values as materially secured life, interesting work. Latvian pupils, compared to Lithuanian pupils, find it easier to implement in life a value "Creativity" and, compared to Estonian pupils, easier to get interesting work. Estonian pupils, on the other hand, compared to Latvian pupils, think that easier material acquisition would ensure a good life. The absence of serious value conflicts in Russian speaking high school students sample in any of the Baltic States means that no value conflict creates enough tension to motivate them to leave the country. It can thus be assumed that the migration of school graduates is not linked to the inability to implement the values that are important to them in their country. But when the tension between value importance and reachability riches the inner conflict level, it potentially could become the reason why young people decide to emigrate from one of the Baltic countries.

Literatūra References

- Aisina, R. (2007). *Vlijanie lichnostnyh faktorov na jemocional'noe vygoranije menedzerov v uslovijah kommercheskoj organizacii*. Avtoreferat. Moskva.
- Artemjeva, E. (2002). Motivacija i vnutrennije konflikty u bol'nyh s hronicheskimi somaticheskimi zabolovanijami. V kn. Marshinina (red.) *Novye metody diagnostiki v klinicheskoy psihologii* (118-132). Moskva.
- Austruma, S. (2012). *Jauniešu vērtības patērētāj sabiedrībā Latvijā. Promocijas darba kopsavilkums*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. Retrieved from www.ru.lv/ckfinder/userfiles/RAweb/Saturs/zinatne/doktoranturas_studijas/promocijas_darbu_komsavilku_mi/Austruma.pdf [pedējo reizi sk 8.01.2013]
- Bakina, A., Orlova, O., & Jaremchuk, S. (2019). Komponenty cennostno-smyslovoj sfery lichnosti kak prediktory migracionnyh namerenij molodezhi. *Social'naja psihologija i obshchestvo*, 10(2), 95-113. DOI: 10.17759/sps.2019100208
- Biktagirova, A.R., Sayakhov, R.L. & Shurukhina, G.A. (2019). Values and adaptation profile of young people involved in combat sport. *Minbar. Islamic Studies*, 12(1), 284-300. (In Russ.) <https://doi.org/10.31162/2618-9569-2019-12-1-284-300>
- Centrālās statistikas pārvalde (CSP). *Imigrācija, emigrācija un saldo*. Retrieved from <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/migracija/galvenieraditaji/imigracija-emigracija-un-saldo>
- Eurostat statistics. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/data/statistics-a-z/abc>
- Fantalova, E. (1992). Ob odnom metodicheskom podhode k issledovaniju motivacii i vnutrennih konfliktov. *Psihologicheskij zhurnal*. 13(1), 107-117.
- Fantalova, E. (2001). *Diagnostika i psihoterapija vnutrennego konflikta*. Samara, Moskva: BAHRAH.
- Fantalova, E. (2011a). Uroven' sootnoshenija "cennosti" i "dostupnosti" v razlichnyh zhiznennyh sferah: psihometricheskoe issledovanie pokazatelej. *Metodika. Mir psihologii. Nauchno-metodicheskij zhurnal*, 2(66), 228-243.
- Fantalova, E. (2011b). Osobennosti cennostnyh predpochtenij u studentov. *Mezhdunarodnaja konferencija studentov i molodyh uchenyh*. Rjazanj, 159-161.
- Fantalova, E. (2015). *Cennosti i vnutrennije konflikty: teorija, metodologija, diagnostika*. Moskva, Berlin: Direkt-Media.
- Greene, A. (1990). Great expectations: Constructions of the life course during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 19, 289 – 303.
- Gurova, O. (2004). *Psihologicheskie osobennosti sub"ektivnyh predstavlenij o zhiznennyh perspektivah uchastnikov lokal'nyh vojn*. Avtoreferat. Barnaul.
- Jestonskaja nacionaljnaja teleradioveshhatel'naja korporacija (ERR) (2015). Retrieved from www.novaator.err.ee/256738/fakte-euroopa-sotsiaaluuringust-estlaste-ja-estivenelaste-vaartused-erinevad-oluliselt
- Jirgena, S. (1999). *Jauniešu pašizjūta un adiktīvas uzvedībasizvēle* [Promocijas darbs. Latvijas Universitāte].
- Jirgena, S., & Mārtinsons, K. (2007). Vērtību hierarhija: jauniešu salīdzinošais vērtējums 1998. un 2005. gadā. *Sabiedrība un kultūra. Rakstu krājums IX*, 112.-119. lpp.
- Jirgena, S., & Mihailov, I.J. (2007). Dinamika cennostnyh orientacij v strukture lichnostnyh karakteristik molodjozhi Latvii. V kn: *Mezhkulturnaja komunikacija: koncepty i modeli povedenija*. (191-195) Astrahanj: Astrahanskij universitet.

- Kapcova, E. (2002). *Osobennosti samosoznaniya podrostkov pri razlichnom vospriyatii semeynoi situacii*. Avtoreferat. Moskva.
- Karpova, A. (1994). *Personība un individuālais stils*. Rīga: LU.
- Krasiljnikov, I. (2005). *Izuchenie vlijaniya konfliktnosti cennostnoj sfery lichnosti na adaptacionnij potencial*. Avtoreferat. Saratov.
- Kuznecova, S. (1999). *Prostranstvenno-vremennye i lichnostnye aspekty zhiznennovo puti severjan*. Avtoreferat. Moskva.
- Lebedenko, A. (2002). *Vlijanie vnutrilichnostnyh konfliktov na effektivnostj profesional'noi dejatel'nosti mashinistov lokomotiv*. Avtoreferat. Moskva.
- Levin, K. (1935). *Dynamic Theory of Personality*. N.Y.: McGraw Hill: Book Company.
- Levin, K. (1948). *Resolving Social Conflicts*. N.Y.: McGraw Hill.
- Ļevina, J., Mārtinsone K., Mihailova, S., & Gintere, I. (2015). Characteristics of Personal Value-Meaning Systems of Latvian Youths in 1998, 2005, 2010 and 2015: A Comparative Study. *Proceedings of the International Scientific Conference: Society, Integration, Education. Vol.3*. DOI: <http://dx.doi.org/10.17770/sie2015vol3.476>
- Ljevkin, G., & Nikiforov, O. (2016). Gosudarstvo Baltii v postsovetskij period: sravnitel'nij social'no-jekonomicheskij analiz. *Ekonomicheskie nauki*, 55(1). Retrieved from <https://novainfo.ru/article/8745>
- Mihailova, S. (2010). Sotrudnichestvo kak cennostj: sravnitel'naja ocenka latvijskoj mologjozhi v 1998 i 2009 godu. *Partnerstwo i wspolpraca a kryzys gospodarczo-spoleczny w Europie srodkowej i wschodniej*. Lublin: Wydawnictwo. т.1., 607 – 615.
- Mihailova, S., & Rasnačs, O. (2011). Vērtību hierarhijas izpēte: Rīgas Stradiņa universitātes 1.kursa dažādu programmu salīdzinošais vērtējums 2010.gadā. *RSU 2011.gada zinātniskā konference. Tēzes* (409) Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte.
- Mihailova, S. (2011). Динамика ценностей латвийской молодежи во время кризиса. *Starptautiskās starpdisciplinārās zinātniskās konferences "Krīze un tās pārvarēšanas iespējas" tēžu krājums* (36-37). Rīga: RPIVA, RSU.
- Mihailova, S., & Perepjolkina, V. (2018). Krievvalodīgo skolēnu vērtības: Baltijas valstu salīdzinājums. *RSU 2018. gada zinātniskā konference. Tēzes* (295). Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte.
- Mihailova, S. (2019). Latvijas vidusskolēnu aktuālās terminālās vērtības. *Konferences "Sabiedrība un kultūra" rakstu krājums, XXI*. Liepāja: LiepA, 238-250.
- Mjasishchev, V. (1960). *Lichnost' i nevrozy*. Leningrad: Leningradskij universitet.
- Mukhamatulina, E., & Obidnaja, S.N. (1997). Problema social'noj adaptacii podrostkov v processe postroenija zhiznennoj perspektivy i ocenivanja svoih sub'ektivnyh vozmozhnostej. V kn: Muhamatulina, E.A., & Obidnaja, S.N. *Podrostok na perekrestke epoch* (с. 18-52).
- Ovchinnikova, J., & Gychev, A. (2019). Struktura cennostej i psihologicheskie zashsčitnye mehanizmy u bezrabotnyh. *Pedagogical Review*, 6(28), 227-233. DOI: 10.23951/2307-6127-2019-6-227-233
- Rokeach, M. (1968). *Beliefs, attitudes and values*. San Francisko: Jossey-Bass.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
- Reznikov, E. (2006). *Teoreticheskie i metodologicheskie problemy jetnicheskoi psihologii*. Minsk: Centr BGU.
- Rozhkov, O. (2019). Motivacija v strukture professionaljnyh deformacij sotrudnikov penitenciarnoj sistemy: jempericheskoe issledovanie. *Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta*. 2(220), 118-124. DOI: 10.25198/1814-6457-220-118.

Mihailova & Perepjolkina, 2020. Krieviski runājošo vidusskolēnu vērtību konfliktu salīdzinājums Baltijas valstīs

- Stoilik, L. (2004). *Variativnost'cennostnyh orientacij sovremennyh starsheklassnikov*. Avtoreferat. Moskva.
- Voloshko, N. (2006). *Vnutrichnostnye konflikty u bol'nyh arterial'noi gipertoniej*. Avtoreferat. Kiev: Institut psihologii im. G.S. Kostjuka.